

УДК 316.628:[616.89-008.441.44-057-87]

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ У СТУДЕНТІВ

Журавель А.О., Белякова С.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню соціально-психологічних особливостей суїцидальних намірів у студентів. Вивчено причини, мотиви, функції суїцидальних уміслів особистості. Також досліджено форми та фактори, що впливають на самогубство. Автором статті проаналізовано особистісні кризи у студентів. Досліджено риси, які властиві суїцидентам.

Ключові слова: суїцид, самогубство, особистість, тривога, конфлікт, криза.

Постановка проблеми. Життя особистості в час загальних соціальних перебудов і потужного інформаційного тиску, які змушують перебувати в стані постійного емоційного напруження, стає загальною нормою. Люди настільки звикли до постійних стресів та емоційних навантажень, що таким проблемам як внутрішній неспокій, тривога, дискомфорт дуже часто не надається належна увага, не дивлячись на те, що вони можуть призводити до криз, потрясінь, тяжких душевних розладів, які в трагічних випадках закінчуються самогубством.

Життєва дорога кожної людини складається з чергування етапів стабільності та кардинальних змін, коли доводиться розв'язувати питання, від яких залежатиме подальше існування. Добре, якщо людина задоволена сподіваним результатом. А якщо та мета, ціль, до якої прямував

виявилась хибною? В цей момент змінюються життєві орієнтири, людина опиняється перед екзистенційним вибором: «Як жити далі?», «Навіщо я живу?», «В чому сенс мого життя і чи є він взагалі?». Такі питання можуть виникати і в шістнадцять, і в тридцять, і в сімдесят років, але найчастіше і найгостріше ці питання хвилюють людину під час вступу та навчання у вищому навчальному закладі, адже саме в цей момент людина повинна зробити ті вибори, які в подальшому структурують все її життя: це вибір професії, вибір оточуючого кола спілкування, вибір чоловіка/дружини, встановлення програми взаємовідносин з батьками та фінансової незалежності від них.

Під час навчання у вищому навчальному закладі, студент нерідко замислюється над тим, чи вірно він зробив, вступивши саме на цю, а не на

іншу спеціальність, навіть навчатись і здобувати професію, якщо не уявляєш себе спеціалістом в цій галузі. Темп та умови сучасного життя іноді заважають знайти омріяну психологічну допомогу від друзів, батьків, оточуючих і штовхають на відчуження, викликають почуття спустошеності, самотності непотрібності. Як наслідок людина може остаточно зануритись у власне «Я», втратити сенс життя, усвідомити власну непотрібність і вчинити фатальний замах на власне життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Глибоке вивчення людської поведінки, а саме вчинення самогубства, досить широко репрезентоване ще у творчості мислителів античного світу. Серед досліджень цієї проблеми останніх десятиліть привертають увагу праці радянських і сучасних російських учених різних галузей знань, серед яких, зокрема, Р. З. Авякан «Доведення до самогубства як кримінально каране діяння», С. В. Бородін «Самогубство за кордоном», М. І. Ковальов, А. Г. Абрумова «Концепція суїцидальної поведінки», Л. І. Поставалова «Соціологічні аспекти суїцидальної поведінки», Є. М. Вроно «Особливості суїцидальної поведінки дітей та підлітків з різними типами депресії», А. Р. Ратілов, І. Паперно та інші. Самогубство та шляхи його попередження вивчали також українські науковці: Ю. В. Александров «Проблема дитячого суїциду», В. О. Глушков, В. Ф. Войцех «Клінічна суїцидологія», С. В. Жабокрицький «Визначення поняття «самогубство» та його диференціація з іншими випадками смерті», М. П. Мелентьев «Попередження самогубств серед осіб, засуджених до позбавлення волі», О. М. Моховиков «Суїцид в Україні», Г. Я. Пілягіна, В. В. Сулицький «Психологія суїцидальної поведінки», А. П. Тищенко «Профілактика суїцидальної поведінки засуджених в містах позбавлених волі», А. П. Чупріков, В. О. Шаповалов, С. І. Яковець, Н. М. Ярмиш та інші, у зв'язку з чим ними висловлювалися доволі різні думки не лише щодо причин розгляданого явища, способів його попередження, а й навіть з приводу його дефініції та розуміння.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Постановкою проблеми статті виступають соціально-психологічні особливості суїцидальних намірів у студентів.

Мета статті. Головна мета цієї роботи полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні особливостей змісту та динаміки суїцидальних намірів студентів.

Виклад основного матеріалу. Як говорив психолог кризового стаціонару для суїцидентів О. Калашнікова, самогубство – це слабкість, капітуляція, воно ніколи не може бути виправданим, навіть тоді, коли людина втратила все – кохання, здоров'я, віру в себе, сенс життя. Якщо людина вирішує позбавити себе життя, це означає, що в її свідомості відбуваються суттєві зміни. Сенс життя є фундаментальною життєвою категорією. Людина вирішує позбавити себе життя, коли під впливом тих чи інших обставин її існування втрачає сенс.

Суїцид – це навмисне заздалегідь обдумане позбавлення себе життя, один з видів насильницької смерті.

«Різні люди по-різному адаптуються до негативних змін у соціумі (сфера стосунків з про-

тилежною статтю, сфера навчання, сімейні стосунки): вступають в боротьбу з тими, кого вони вважають противниками; просять допомоги; намагаються уникнути травмуючих впливів» звинувачують себе в тому, що сталося; «опускають руки» та ін. Визначальним чинником вибору конкретної моделі поведінки є позиція особистості, визначення та оцінка нею характеру змін. Нерідко такій позиції властиві амбівалентність, суперечливість, лабільність.

Кожна людина, не дивлячись на повсякденну заклопотаність мріє про щастя, і звісно, що у кожного своє уявлення про нього. Щаслива людина, це людина, яка має сенс свого життя і впевнено крокує до нього, долаючи всі можливі перешкоди на своєму шляху. Але що робити, якщо постають такі перешкоди, які на перший погляд неможливо подолати, коли здається, що все, чого ти досягав було марним. Такі переломні моменти можуть траплятись в різні періоди життя людини, проте нас зараз цікавить саме юнацький вік, адже він є складним та найсуперечливішим періодом особистісного становлення. Саме тоді змінюється соціальний статус дитини, виходять з під батьківської опіки, і головне – формується нове світосприйняття, а з ним приходять нові цілі, ідеали, уявлення. У цей період у юнака відбуваються зміни в будові тіла, розвивається мислення, виникає потреба у спілкуванні з однолітками. Прагнуть бути незалежними від старших і, це призводить до непорозумінь, конфліктів. В цей період формуються особливості характеру, дитина обирає собі ідеали, авторитети. Починає шукати себе в цьому світі, старасться зрозуміти свою соціальну призначеність, а його внутрішній світ постійно ускладнюється і вимагає все більшої приватності.

Причини суїциду дуже складні і численні. Їх можна шукати в психологічних, генетичних, біологічних і соціальних сферах людини. Незважаючи на те, що юнаки зазвичай вчиняють суїцид в екстремальних ситуаціях, таких як публічне приниження, проблеми в навчанні, зрада, більшість експертів вважає, що це швидше привід для вчинення суїциду, ніж його причина.

Е. Шнейдман виділяє такі загальні риси, властиві всім суїцидентам [7]:

- загальна мета всіх суїцидентів – пошук рішення. Мета кожного суїциду полягає в тому, щоб знайти рішення що стоїть перед людиною проблеми, що викликає інтенсивні переживання;

- загальним стимулом при суїциді є нестерпний психічний (душевний) біль. Біль розглядається як біль, душевний страждання і муки. Нестерпний душевний біль є тим, від чого хочеться позбутися або втекти. Ніколи не відбувається суїцид від радості;

- загальною суїцидальною емоцією є безпорадність. У суїцидальному стані людина відчуває стан безнадійності, безсилля, безпросвітності, зневіри;

- загальним внутрішнім ставленням до суїциду є подвійність. Це одночасне переживання двох протилежних почуттів, наприклад, любов і ненависть;

- спільною дією при суїциді є втеча (агресія).

Також, дослідники Н.В. Конончук та В.К. Мянгер виділили три основних властивості, характерних для суїцидента [9]:

- підвищена напруженість потреб;
- підвищена потреба в емоційній близькості при надзначуєчості відносин;
- низька фрустраційна толерантність і слабка здатність до компенсації.

Багато дослідників, аналізуючи почуття, які стоять за суїцидальними діями, виділяють чотири основні причини самогубства:

- ізоляція (відчуття, що тебе ніхто не розуміє, тобою ніхто не цікавиться);
- безпорадність (відчуття, що ти не можеш контролювати життя, все залежить не від тебе);
- безнадійність (коли майбутнє не віщує нічого доброго);
- почуття власної незначущості (уражене відчуття власної гідності, низька самооцінка, переживання некомпетентності, сором за себе).

Класифікація основних суїцидальних мотивів за С.В. Бородіним і А.С. Михлиним [4].

Особисто-сімейні:

- сімейні конфлікти, розлучення (розлучення батьків);
- хвороба, смерть близьких;
- самотність, нещасна любов;
- статева неспроможність.

Стан здоров'я:

- психічні захворювання;
- соматичні захворювання;
- каліцтва.

Конфлікти, пов'язані з антисоціальною поведінкою;

- побоювання кримінальної відповідальності;
- страх іншого покарання або ганьби;
- конфлікти, пов'язані з роботою чи навчанням;
- матеріально – побутові труднощі.

Класифікація мотивів і приводів суїцидальних вчинків за А.Г. Амбрумова, В.А. Тихоненко [2].

Особистісно-сімейні конфлікти, у тому числі:

- несправедливе ставлення (образи, обвинувачення, приниження) з боку родичів і оточуючих;
- втрата «значущого іншого», хвороба, смерть близьких;
- перешкоди до задоволення ситуаційної актуальної потреби;
- незадоволеність поведінкою і особистими якостями «значущих інших»;
- самотність, зміна звичайного стереотипу життя, соціальна ізоляція;
- невдала любов;
- брак уваги, турботи з боку оточуючих.

Стан психічного здоров'я, в тому числі:

- реальні конфлікти у психічних хворих;
- патологічні мотивування;
- постановка психіатричного діагнозу.

Стан фізичного здоров'я, у тому числі:

- соматичні захворювання, фізичні страждання;
- каліцтва.

Конфлікти, пов'язані з антисоціальною поведінкою суїцидента, в тому числі:

- побоювання судової відповідальності;
- боязнь іншого покарання або ганьби;
- самоосуд за непорядний вчинок.

Конфлікти у професійній або навчальній сфері, в тому числі:

- неспроможність, невдача на роботі чи навчанні, падіння престижу;
- несправедливі вимоги до виконання професійних або навчальних обов'язків;

- матеріально-побутові труднощі.

Фактори, що впливають на суїцидальну поведінку:

- попередня спроба суїциду;
 - до кожної суїцидальної спроби слід ставитися з усією серйозністю;
 - суїцидальна загроза;
 - ситуаційні фактори;
 - хронічні прогресуючі хвороби (рак, СНІД).
- Проблеми матеріального благополуччя. Тенденція суїциду у безробітних вище, ніж у працюючих;
- смерть коханої людини, розлучення;
 - сімейні фактори;
 - негативні внутрішні сімейні відносини. «Козел відпущення»;
 - емоційні розлади;
 - депресією страждають 50-80% суїцидентів;
 - психічні захворювання;
 - імітація суїцидальної поведінки.

Особистісні кризи студентів:

- кризи пов'язані з навчанням. «Перебіг навчального процесу з його типовими стресами та випробуваннями загострює існуючі в особистості проблеми, нерідко призводячи до кризи, показником якої виступає руйнація життєвих планів з гострим почуттям безсилля власної волі» [10].
- Н. Хазратова класифікує [10]:

- криза адаптації до умов навчання у вузі (1 курс);

- криза «середини» навчання (2-3 курси);
- криза завершення навчання і переходу в інший соціальний статус (5 курс – початок трудової діяльності);

- криза відродження з вузу.

- криза першого курсу – це криза умов адаптації до умов навчання у вузі;
- криза третього курсу – середини навчання;
- криза п'ятого курсу – криза випускника;
- криза відродження;
- «Криза злиття», або проблеми взаємовідношень з протилежною статтю.

Крім зазначених, можна ще виділити кризи, але які не дуже пов'язані з навчанням:

- крах ідеалу кохання. Травмуючі події в міжстатевих стосунках.
- екзистенціальна криза. Стан тривоги, відчуття глибокого психологічного дискомфорту у питаннях про сенс існування.

Висновки і пропозиції. Акт самогубства особливо вражає людську свідомість тоді, коли його вчиняє юна людина. Наявність суїциду, наркоманії та алкоголізму (існує тісний взаємозв'язок між наркоманією, алкоголізмом, депресією і суїцидальною поведінкою) серед студентської молоді, а особливо їхнє зростання в сучасному українському суспільстві глибоко вражають.

Стаття присвячена аналізу зовнішніх чинників суїцидальності серед студентів, адже суїцидальні настрої і суїцидальна поведінка пов'язані з глибинною кризою у світогляді, ціннісно-орієнтаційній сфері особистості (життя втрачає сенс, стає тужливим і безраднішим, а майбутнє – безперспективне і позбавлене цінності). Ці чинники пов'язані з навчанням у вищому навчальному закладі (зміна стандартних умов життя, зміна оточення, вихід з-під опіки батьків, матеріальна невлаштованість у житті, збільшення інтелектуальних навантажень). У зв'язку з цим виділено

та проаналізовано класифікацію криз, пов'язаних з циклом навчання у вищому навчальному закладі за Н. Хазратовою, а саме: криза адаптації до умов навчання у вузі (1 курс); криза «серед-ини» навчання (2-3 курси); криза завершення навчання і переходу в інший соціальний статус (5 курс – початок трудової діяльності); криза відрядження з вузу.

Список літератури:

1. Амбрумова А.Г. Возрастные аспекты суицидального поведения / А.Г. Амбрумова // Сравнительно-возрастные исследования в суицидологии: сб. науч. тр. – М., 1989.
2. Амбрумова А.Г. О некоторых особенностях суицидального поведения детей и подростков / А.Г. Амбрумова, Е.М. Вроно // Журнал невропатологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. – Т. 83. – Вып. 10. – 1983.
3. Берестюк М. Суїцидальна поведінка серед учнівської молоді / М. Берестюк // Психолог. – 2014. – № 10.
4. Бородин С.В., Михлин А.С. Мотивы и причины самоубийств // Актуальные проблемы суицидологии: Тр. Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР. Т. 82. М.
5. Вроно Е.М. Суїцидологія на Україні – небагато історії // Журнал практичної психології і психоаналізу. – 2001. – № 1-2.
6. Доній В.М. Життєві кризи особистості: наук.-метод. посіб. / В.М. Доній. – К.: Знання України, 1998.
7. Едвин Шнейдман. Душа самогубця. – Теорія і практика психологічної допомоги. – ЗМІСТ.: М., 2001.
8. Мельник А. Психологія самогубства / А. Мельник // Безпека життєдіяльності. – 2013. – № 4.
9. Мягер В.К., Конончук Н.В. Профилактика эмоционального стресса и пограничные нервно-психические расстройства // Эмоциональный стресс и пограничные нервно-психические расстройства Л., 1977. – С. 140-146.
10. Хазратова Н. Психологічні проблеми та особистісні кризи студентського віку / Н. Хазратова // Особистісні кризи студентського віку: Зб. наук. статей / [за ред. Т.М. Титаренко]. – Луцьк: Юпітер, 2001.

Журавель А.А., Белякова С.Н.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СУИЦИДАЛЬНЫХ НАМЕРЕНИЙ У СТУДЕНТОВ

Аннотация

Статья посвящена исследованию социально-психологических особенностей суицидальных намерений у студентов. Изучены причины, мотивы, функции суицидальных умыслов личности. Также исследованы формы и факторы, влияющие на самоубийство. Автором статьи проанализированы личностные кризисы у студентов. Исследованы черты, которые свойственны суицидентам.

Ключевые слова: суицид, самоубийство, личность, тревога, конфликт, кризис.

Zhuravel A.A., Belyakova S.M.

Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS WITH SUICIDAL INTENT

Summary

The article investigates the socio-psychological characteristics of suicidal intent among students. Studied the causes, motives, functions suicidal intent personality. Also studied forms and factors that influence suicide. The author of the article analyzes the personal crisis of students. Features which are peculiar to accidental were investigated.

Keywords: suicide, personality, anxiety, conflict, crisis.